

[Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Податковий кодекс України: за станом на 02 груд. 2010 р: №2755-IV, із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Исследован механизм администрирования налога на добавленную стоимость в Украине. Проведена оценка фискальной эффективности НДС. Выявлены недостатки и намечены пути совершенствования этого налога.

Налого, налог на добавленную стоимость, администрирование НДС, НДС-счета.

The mechanism of administration of VAT in Ukraine. Evaluated the effectiveness of fiscal VAT revealed shortcomings and ways of improving the tax.

Taxes, Value Added Tax, VAT administration, VAT accounts.

УДК 336.027 : 502

ВАЖЕЛІ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

О.М. Лабенко, кандидат економічних наук

Проведено аналіз, узагальнення та обґрунтування необхідності виокремлення фінансових важелів природокористування. Визначено фінансові важелі, які застосовуються на практиці в Україні.

Фінансовий механізм, природокористування, податки, страхування, пільги, кредит, екологія.

Стан розвитку економіки країни залежить у тому числі і від процесу природокористування. Природні ресурси є обмеженими та процес їх використання супроводжується забрудненням навколишнього природного середовища. Використання природних ресурсів у економічному процесі опосередковується рухом фінансових ресурсів. Фінансовий механізм природокористування є найдієвішим способом впливу на процес природокористування. При цьому важливою умовою є підвищення ефективності природокористування, яка досягається побудовою саме дієвого (стимулюючого) фінансового механізму природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічних аспектів природокористування висвітлювались у працях

таких науковців як: В.А. Борисова, Ю.М. Барський, Л.Г. Мельник, А.В. Кривенко, В.Г.Поліщук, А.В. Чупис, Т.Ю.Туниця, В.М. Трегобчук, Л.М. Худолій М.А.Хвесик та ін. Проте значна частина досліджень з удосконалення економічного механізму регулювання природокористування недостатньо досліджує фінансову складову.

Мета дослідження – доведення необхідності виокремлення та конкретизації інструментів фінансового механізму регулювання природокористуванням для заохочення ощадливого природокористування.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий механізм природокористування визначається розподілом та перерозподілом ВВП з метою максимального вилучення фінансових ресурсів від тих, хто забруднює навколишнє природне середовище та спрямовувати їх на відновлення його стану.

М.М.Артус зазначає, що застосування фінансового механізму може досягти необхідного результату лише за рахунок доцільного спрямування взаємовпливу усіх його елементів на процес відтворення. Передусім завдяки зворотному зв'язку елементів фінансового механізму різних вертикальних і горизонтальних рівнів, своєчасній реакції елементів вищого рівня на зміни, що відбуваються під впливом нижчого рівня [1].

Як відзначають науковці, загальносвітові викиди парникових газів зросли на 2,3 % у 2013 р., та мають постійну тенденцію до зростання [14]. Цей факт засвідчує те, що життєдіяльність на планеті стає все більш забруднюючою, а методи адміністративного та економічного впливу не є достатньо дієвими.

Тривалий час економіка України централізовано формувалася з величезними структурними диспропорціями. Неефективна економічна система з її нічийною власністю, адміністративним перерозподілом коштів і ресурсів від рентабельних підприємств до збиткових, низькими цінами на енергоносії, воду і сировину, а також відсутністю обліку на підприємствах сприяла нераціональному використанню природних ресурсів та неефективному споживанню енергії в сфері монополізованого виробництва. Питома вага важкої промисловості з її ресурсомісткими технологіями в економіці України становила 61 % ВВП порівняно з 34 % у країнах Європейського Союзу. Енергомісткість валового національного продукту в Україні є найбільшою серед інших країн колишнього Союзу РСР. Вона у 9 разів вища, ніж у країнах - учасницях Організації Економічного Співробітництва і Розвитку, та майже у 4 рази вища, ніж у країнах з вищим за середній доходом на душу населення.

Саме ліквідація надмірної енерго- і ресурсомісткості структурно деформованого виробництва є ключем до визначення шляхів і способів проведення економічної реформи, що має забезпечити раціональне природокористування і гарантувати екологічну безпеку.

Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" є декларативним документом. У ньому зокрема зазначається: "Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна

охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш "дешевим" способом - без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля. Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України. Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що екологічно гострі локальні ситуації поглиблюються великими регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її довгочасними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи" [9].

Як бачимо з наведеного витягу з постанови, екологічна ситуація з моменту її прийняття зовсім не змінилася, а тому запропоновані заходи підвищення ефективності природокористування не набули свого впливу.

У першу чергу, регулятором процесу природокористування виступає держава, яка має створити правове поле для використання збалансованих фінансово-економічних інструментів. Основними законодавчо-нормативними документами щодо фінансово-економічного механізму регулювання природокористування в Україні: Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 № 188/98-ВР; Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 № 1264-XII [5, 6, 9].

Так, зазначеними законодавчо-нормативними актами передбачається застосування таких фінансово-економічних інструментів природокористування.

1. Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»:

- екологічне страхування;
- економічні та фінансові механізми.

2. Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики

України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”:

- фінансування проектів з охорони навколишнього природного середовища з бюджету країни;
- екологізація податкової системи країни;
- сприяння залученню іноземних інвестицій для здійснення природоохоронних програм.

3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”:

- чітке визначення джерела фінансування державою природоохоронних заходів;
- наведено шляхи стимулювання раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища наданням пільг при оподаткуванні, надання на пільгових умовах позичок, розвиток екологічного страхування.

В.А. Борисова виділяє фінансово-економічні інструменти регулювання природокористування, що застосовуються в розвинутих країнах, які можна згрупувати за чотирма основними критеріями [4]:

- всі різновиди екологічних податків, платежів, штрафів;
- депозитні компенсаційні системи;
- маркетабельні дозволи;
- субсидії.

Серед фінансових інструментів регулювання природокористування Л.М. Худолій виділяє пільгове кредитування, податкові платежі за спеціальне використання природних ресурсів та страхування [12]. Також автор [12] зазначає “ ... фінансовий механізм природоохоронної сфери України є недостатньо досконалим, особливо в частині врахування особливостей функціонування в умовах глобалізаційних змін. Ці механізми мають значно більшою мірою враховувати як національні інтереси, так і можливості підтримки життєво необхідних галузей країни”.

Л.В. Кривенко систематизувала погляди вітчизняних науковців на види інструментів забезпечення сталого розвитку, які можна охарактеризувати як економічні, ринкові, адміністративні та фінансові [7].

Фінансово-економічними інструментами автор вважає [8]: прямі платежі за забруднення понад встановлені ліміти, екоподатки, ринкові механізми, ресурсні платежі тощо.

Перспективними фінансовими інструментами стимулювання сталого розвитку регіону визначено [3]: податкові інструменти стимулювання сталого розвитку (податковий науковий кредит, податковий інвестиційний кредит, податкові преференції для наукоємних та екологоорієнтованих підприємств регіону); трансфертні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону (пряма дотація місцевим бюджетам на природоохоронні заходи і регіональну політику ресурсоспоживання, пряма дотація регіонам, що змушені притримувати промисловий розвиток); інвестиційно-інноваційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону (інноваційне інвестування регіональної науки та технологій, інновації на відновлення первісних якостей використаних ресурсів регіону).

В іноземній літературі автори [15] виділяють такі фінансові інструменти природокористування:

- податки на захоронення відходів;
- податок на спалювання;
- платежі за викиди сміття.

Дослідники [13] більш системно об'єднують фінансові інструменти:

- платежі за екосистемні послуги;
- державне фінансування розвитку "зеленої" інфраструктури;
- пільгове кредитування суб'єктів господарювання для зменшення шкідливих викидів.

Фінансові інструменти регулювання природокористуванням стимулюють ошадливе ставлення до навколишнього природного середовища. Зокрема екологічні податки мають напряду впливати на стан природокористування, страхування сприятиме покриттю незапланованих витрат (усунення наслідків надзвичайних ситуацій), бюджетне фінансування сприятиме відновленню стану навколишнього природного середовища тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З усіх наведених фінансових інструментів механізму ефективного природокористування можна виокремити такі: податки та обов'язкові платежі, бюджетні програми фінансування об'єктів природокористування та страхування. Свою імплементацію знайшли лише два інструменти: податки та обов'язкові платежі та програми бюджетного фінансування. Отже, більшість задекларованих фінансових інструментів на практиці не знаходять своєї реалізації та, як наслідок, не впливають на стан природокористування.

Список літератури

1. Артус М.М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки/ М.М. Артус // Фінанси України. – 2005. - №5. – С.54-59
2. Баліцька В.В. Фінансовий механізм: науковий та практичний аспект дослідження/ В.В.Баліцька // Наука та наукознавство. – 2007. - №2. – С.7-12
3. Барський Ю. М. Фінансові інструменти стимулювання сталого розвитку регіону / Ю. М. Барський, В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: зб. наук. праць Луцьк. нац. техн. ун. – 2010. – Випуск 7 (25), Ч. 4. – С. 7–9.
4. Борисова В.А. Регулювання фінансових потоків природокористування/ В.А. Борисова// Вісник Сумськ. нац. аграрного університету (Серія "Фінанси і кредит"). - 2013. - №1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vsnau_2013_1_9.pdf
5. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний режим доступу]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
6. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
7. Кривенко Л.В. Соціально-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку/ Л.В.Кривенко // Механізм регулювання економіки. - 2011. - № 1. - С.169-173

8. Поліщук В. Г. Політика стимулювання сталого розвитку регіонів у контексті забезпечення євроінтеграційних процесів України / В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: зб. наук. пр. Луцьк. нац. техн. ун. – 2009. – Вип. 6(23), ч.2. – С.4–6.

9. Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 № 188/98-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

10. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України М.А. Хвесика, С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.

11. Федчак О.М. Організаційно-фінансовий механізм раціонального природокористування при реалізації екологічної політики сталого розвитку / О.М. Федчак // Механізм регулювання економіки. - 2008. - № 4, Т. 1 - С.169-173

12. Худолій Л.М. Фінансовий механізм розвитку агропромислової та природоохоронної сфер в умовах глобалізації / Л.М.Худолій // Науковий вісник НУБіП України. - 2011. - №168, ч. 2. - С.205-210

13. Innovative use of financial instruments and approaches to enhance private sector finance of biodiversity [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/enveco/biodiversity/pdf/BD_Finance_summary-300312.pdf

14. The World Meteorological Organization [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.wmo.int/pages/mediacentre/press_releases/pr_1002_en.html

15. Use of economic instruments and waste management performances [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu/environment/waste/pdf/final_report_10042012.pdf

Приведен анализ, обобщение и обоснование необходимости выделения финансовых рычагов природопользования. Определены финансовые рычаги, применяемые на практике в Украине.

Механізм фінансування, природопользування, податки, страхування, пільги, кредит, екологія.

The article analyzed, generalization and justification of the necessity separation of financial instruments of environmental. Defined financial instruments that are used into practice in Ukraine.

Financial mechanism, environment, taxes, insurance, benefits, credit, ecology.